

МУСИҚА САНЪАТИДА РОМАНТИЗМ ОҚИМИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

ОСОБЕННОСТИ РОМАНТИЗМА В МУЗЫКАЛЬНОМ ИСКУССТВЕ

PECULIARITIES OF ROMANTICISM IN MUSIC ART

*Илмий раҳбар - Фаргона ДУ доценти,
Рахмонов Улуғбек Каримович
Фаргона ДУ магистранти
Каримова Ирода Қосимжон қизи*

Аннотация: Ушбу мақолада мусиқа санъатида романтизм оқимининг ўзига хос хусусиятлари, XVIII аср охири ва XIX аср давомида Европа мусиқа санъатида шаклланган романтизм оқимининг ўзига хос бадий-эстетик ва мусиқий хусусиятлари илмий асосда таҳлил қилинади.

Аннотация: В данной статье на научной основе анализируются специфические особенности романтического движения в музыке, а также художественные, эстетические и музыкальные характеристики романтического движения, сформировавшегося в европейской музыке в конце XVIII века и на протяжении XIX века.

Abstract: This article analyzes on a scientific basis the specific features of the Romantic movement in music, the specific artistic, aesthetic, and musical characteristics of the Romantic movement that formed in European music at the end of the 18th century and throughout the 19th century.

Калит сўзлар: романтизм оқими, мусиқа, санъати, бадий, хиссийлик, тафаккур. симфония, поэма, романс, баллада, фантазия, миниатюра жанр.

Ключевые слова: романтизм, музыка, искусство, художественный, sentimental, размышление. Симфония, стихотворение, романс, баллада, фэнтези, жанр миниатюры.

Keywords: Romanticism, music, art, artistic, sentimental, thinking. Symphony, poem, romance, ballad, fantasy, miniature genre.

Мусиқа санъатида романтизм оқими XVIII аср охири - XIX аср давомида шаклланиб, инсоннинг ички кечинмалари, хис-туйғулари ва шахсий тажрибаларини мусиқа орқали ифода этишни асосий мақсад қилди. У классицизмдан фарқли равишда қатъий қоидалардан кўра эркинликни устун қўйди. XVIII аср охири ва XIX аср бошларида Европа маданиятида чуқур ижтимоий ва маънавий ўзгаришлар юз берди. Инқилоблар, саноат тараққиёти,

инсоннинг жамиятдаги ўрни ва эркинлиги ҳақидаги қарашлар ўзгариши санъатга ҳам катта таъсир кўрсатди. Шу даврда классицизм санъатига хос бўлган қатъий қоидалар, мувозанат ва мантикий тузилиш инсоннинг ички дунёси, ҳис-туйғулари ва орзу-умидларини тўлиқ ифода этишга етарли бўлмай қолди. Ана шу эҳтиёжлар асосида **романтизм оқими** вужудга келди. Романтизм мусиқа санъатида инсон қалбининг чуқур қатламларини очиб бериш, шахсий кечинмаларни бадиий воситалар орқали ифодалашни ўз олдига мақсад қилиб қўйди. Бу йўналишда мусиқа фақат эстетик шакл эмас, балки **руҳий изҳор, ички кечинмаларнинг тили** сифатида талқин этилди. Романтик композиторлар табиат, муҳаббат, ёлғизлик, тақдир, эркинлик каби мавзуларга мурожаат қилиб, мусиқа орқали инсон руҳиятининг мураккаб ва зиддиятли ҳолатларини очиб беришга интилишди. Шу тариқа романтизм мусикаси нафақат бадиий йўналиш, балки инсоннинг ички дунёсига йўналтирилган **фалсафий-эстетик қарашлар тизими** сифатида шаклланди.

Романтизм мусикаси - бу **инсон қалбининг овози**, ҳис-туйғулар ва орзуларнинг бадиий ифодасидир. У мусикани фақат шакл эмас, балки **руҳий тажриба** сифатида қабул қилишни таъминлади.

XVIII асрда Ғарбий Европа санъатидаги классицизм оқими ўз ўрнини XIX асрда янги оқим бўлган романтизмга бўшатиб берди. Икки аср чегарасида содир бўлган ижтимоий ўзгаришлар санъатдаги оқимларнинг ҳам ўзгаришига сабаб бўлди. Инсоният тарихида янги даврни бошлаб берган Буюк француз революцияси маънавиятининг ўсишига олиб келди. Демократик қадриятларнинг ғалаба қозониши учун интилиш айнан шу даврга хосдир. Бу даврда адолат қонунларининг тантана қилиши, инсон дунёқарашини эскилик сарқитларидан тўла ҳалос қилиш учун курашувчи бир қатор ижодкорлар етишиб чикди. Шу билан бирга кенг ижтимоий қатламларнинг Буюк француз инқилоби натижаларидан ҳафсаласи пир бўлиши ҳам бу янги давр ижодкорларининг дунёқарашига кучли таъсир кўрсатиб, "Озодлик, тенглик ва биродарлик" шиорлари ушалмаган орзулигича қолиб кетди. Ҳокимиятни қўлга киритган буржуазия халқни эзишни давом эттирди. Алданган, орзу - умидлари пучга чиққан ижодкорлар янги тартибларга қарши норозилик билдирдилар. Шу тариқа санъатда янги йўналиш - романтизм пайдо бўлди ва бутун XIX аср давомида асосий оқим бўлиб қолди. Энг аввало романтизм санъатни аввалги даврда бадиий ижодда учрамаган янги мавзулар билан бойитди. Инсоннинг ички дунёсини, руҳий оламини, ҳис-туйғуларини кўрсатиб бериш кабилар бунга ёрқин мисолдир. Оддий кишиларнинг ғурури, улуғворлиги, уларнинг орзу-умидлари, меҳр-муҳаббати, дарди, армону-аламлари ҳақида ҳикоя қиладиган санъат асарлари кўплаб яратилди. Бошқа санъат турлари билан бир қаторда мусиқа санъатида ҳам муҳаббат туйғуси билан боғлиқ лирик мавзу асосий ўринни

эгаллади. Бу ишқий лирик мавзу «қахрамоннинг» ички дунёсини очиб беришда муҳим ўрин ўйнади. Романтизм сўзи - француз тилидан келиб чиққан бўлиб, «хаёл суриш» деган маънони билдиради. XIX аср адабиёти ва санъатидаги етакчи оқим, йўналишлардан бири ҳисобланади. Табиат мавзуси ҳам романтик композиторлар ижодида катта ўринни эгаллади. Улар табиат манзараларидан илҳомланиш, уларни катта маҳорат билан тасвирлаш санъатини ҳам пухта эгалладилар. Халқ эртаклари, фантастик воқеалар ва образлар билан боғлиқ мавзулар ҳам романтик композиторлар томондан кенг қўлланилган.

Романтизм даврида кўплаб мусиқа жанрлари янги мазмун ва шакл касб этди. Хусусан, симфония, поэма, романс, баллада, фантазия ва миниатюра жанрлари фаол ривожланди. Дастурий симфоник асарлар орқали композиторлар адабий сюжетлар, тарихий воқеалар ва фалсафий ғояларни мусиқада ифодалади. Шунингдек, фортепиано мусикаси романтизм даврида алоҳида аҳамият касб этди. Бу чолғу орқали композиторлар инсон ҳиссиётларининг энг назик жиҳатларини ифодалашга эришилди.

Романтизм даврида дастурли мусиқа асарлари яратишга катта эътибор қаратилган. Дастурли мусиқа тингловчига асарни тўғри тушуниш имкониятини беради. Дастурли мусиқани кенг ва тор маънода тушуниш мумкин. Кенг маънода дастурли мусиқа асари деганда, мазмунини аниқроқ ёритиш учун номусиқий элементлар - сўз, сахнавий ҳаракат, рақс ёки адабий ном кабилардан ҳам фойдаланиб яратилган мусиқа асарлари тушунилади. Агар бу элементлардан фойдаланилмаса мусиқа асарини ҳар бир тингловчи ҳар хил тушуниши мумкин. Чунки ҳамманинг тасаввури ҳар хил.

Том маънода эса дастурли мусиқа деганда романтик композиторлар яратган адабий образлар ва аниқ сюжет билан боғлиқ чолғу асарлари тушунилади. Романтик образларнинг янгилиги ва мураккаблиги сабабли мусиқа асарида дастурнинг бўлиши ниҳоятда зарур эди. Адабиёт билан боғлиқлик бир томондан композиторларга бадиий тасвирнинг тўғри ва тушунарли бўлиши учун зарур ифода воситаларини топишга ёрдам берса, иккинчи томондан тингловчига асарни тўғри тушуниш имкониятини беради. Демак, дастурли мусиқа романтик композиторлар асарларидаги қиёфали мазмунни бойитувчи ва кенгайтирувчи воситадир. Романтизмнинг янги қиёфалари бўлган лирик-психологик кайфиятлар, эртак билан боғлиқ фантастик қиёфалар, миллий урф-одатларни тасвирлаш, қахрамонона кўтаринки руҳ ва бошқа қиёфаларни кўрсатиш зарурати мусиқа ифода воситаларининг бойишига сабаб бўлди. Куй, гармония ва тембр гўзаллиги энг ёрқин ифода воситасидир. Инсоннинг ички дунёси, унинг ўзгарувчан кайфиятларини ифодалаш учун композиторлар мелодия, яъни куй ва гармонияни ниҳоятда гўзал ва ифодали бўлишига эришди.

Илмий манбаларда қайд этилишича, романтизм муסיқасининг асосий ғоявий йўналиши индивидуализм ва субъективликка асосланади. Композиторлар ўз шахсий ҳиссиётлари ва руҳий кечинмаларини муסיқий қиёфалар орқали ифодалашга интилдилар. Натижада муסיқа нафақат эстетик, балки фалсафий ва психологик мазмун касб этди.

Романтизм муסיқасининг ўзига хос хусусиятларига қўйидагиларни мисол қилиб кўрсатиш мумкин, булар ҳис-туйғуларнинг устуворлиги, шахсият ва индивидуализм, фантазия ва тасаввур олами, муסיқий шакл ва жанрларда янгилик, оркестр ва тембр имкониятларининг кенгайиши, миллийликка қизиқишлардир.

Романтизм оқими муסיқа санъатида XIX аср давомида етакчи оқим сифатида ривожланди. Шу жумладан таниқли композиторлардан Ф.Шуберт, К.М.Вебер, Ф.Менделсон, Р.Шуман, Ф.Шопен, Ф.Лист, Р.Вагнер, И.Брамс, Г.Берлиоз, П.Чайковский ва бошқа бир қатор буюк композиторлар романтизм оқимининг етук намоёндаларидан ҳисобланиб, улар ўзларининг серкирра ижоди билан романтизм оқими муסיқасининг янада гуллаб яшнашига улкан ҳиссаларини қўшди. Романтизм даврида бастакорлар ўз халқининг муסיқий меросига мурожаат қила бошладилар. Бу ҳолат миллий муסיқа мактабларининг шаклланишига замин яратди. Ф. Шопен ижодида поляк халқ рақслари, Ф.Лист асарларида венгр куй элементлари, М.Глинка ижодида рус миллий оҳанглари фаол қўлланилди.

Романтизм оқими муסיқа санъатида ғоявий ва бадий жиҳатдан туб бурилиш ясади. Ушбу оқим инсон руҳияти ва ҳиссий дунёсини муסיқанинг асосий мавзусига айлантирди. Романтизм муסיқаси нафақат ўз даври санъатини бойитди, балки кейинги муסיқий йўналишлар ривожига ҳам кучли таъсир кўрсатди. Бугунги кунда ҳам романтизм муסיқаси ўзининг чуқур мазмунини йўқотмаган.

Шуни қайт этиш лозимки, муסיқа санъатида романтизм оқими инсоннинг ички ҳис-туйғулари, орзу-умидлари ва руҳий кечинмаларини ифодалашда мутлақо янги босқични бошлаб берди. У классицизмда устувор бўлган қатъий шакл ва қоидаларни иккинчи ўринга суриб, ижодий эркинлик, индивидуализм ва ҳиссий таъсирчанликни асосий қадрият сифатида илгари сурди. Романтизм муסיқасида композитор шахсияти марказий ўринни эгаллаб, ҳар бир асар муаллифнинг ички «мен»и, шахсий тажрибаси ва дунёқарашини акс эттирди. Муסיқа тили янада бойиб, оркестр имкониятлари кенгайди, янги жанрлар вужудга келди ва мавжуд шакллар эркин талқин қилинди. Шу билан бирга, миллий муסיқий анъаналарга бўлган қизиқиш ортиб, халқ оҳанглари ва ритмлари профессионал муסיқага чуқур сингдирилди. Романтизм муסיқаси инсонни нафақат тингловчи сифатида, балки ҳис қилувчи, мушоҳада қилувчи

шахс сифатида тарбия қилди. У мусиқани фақат гўзал товушлар мажмуаси эмас, балки **инсон рухиятини очиб берувчи бадий восита** даражасига кўтарди. Шу сабабли романтизм оқими жаҳон мусиқа санъати тараққиётида ўчмас из қолдириб, кейинги давр мусиқий йўналишлари учун мустаҳкам пойдевор бўлиб хизмат қилди.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Шорникова М. Музыкальная литература. Музыка ее формы и жанры. Ростов-на-Дону. “Феникс”. 2013 г.
2. Шорникова М. Музыкальная литература. Развитие Западно-европейской музыки. Ростов-на-Дону. “Феникс”. 2013 г.
3. Друскин М.С.. “И.С.Бах” – Москва. 1982 йил.
4. Чичерин Г.В. “Моцарт” – Ленинград. 1979 йил.
5. Соловцева Л.А. “Д.Ж.Верди” – Москва. 1980 йил.